

РАДА ЄВРОПИ

Рекомендація CM/Rec(2023)2

Комітету міністрів державам-членам щодо прав, послуг і підтримки потерпілих від злочинів

(Прийнято Комітетом міністрів 15 березня 2023 року на 1460-му засіданні заступників міністрів)

Преамбула

Комітет міністрів, згідно з положеннями статті 15.b *Статуту* Ради Європи,

Усвідомлюючи той факт, що злочинна віктимізація є щоденним явищем, яке впливає на життя громадян по всій Європі;

Беручи до уваги Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (ETS № 5, 1950), Європейську конвенцію про компенсацію потерпілим від насильницьких злочинів (ETS № 116, 1983), Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму (CETS № 196, 2005), Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (CETS № 197, 2005), Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (CETS № 201, 2007) і Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (CETS № 210, 2011);

Беручи до уваги Рекомендацію Rec(2006)8 Комітету міністрів державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів та запобігання віктимізації та Рекомендацію Rec(85)11 Комітету міністрів державам-членам про становище потерпілого в рамках кримінального права та процесу;

Відзначаючи, що з моменту прийняття Рекомендації Rec(2006)8, Комітет міністрів прийняв кілька рекомендацій і відбувся значний розвиток у сфері прав потерпілих, включаючи зміни в національному та міжнародному законодавстві та практиці, краще розуміння потреб потерпілих і нові дослідження;

Беручи до уваги стандарти, розроблені Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй щодо потерпілих;

Із вдячністю відзначаючи досягнення неурядових організацій у наданні допомоги постраждалим;

Усвідомлюючи необхідність співпраці між державами-членами, зокрема для надання допомоги жертвам тероризму та інших форм транснаціональних злочинів;

Розуміючи потреби потерпілих в отриманні відповідної інформації, підтримки та захисту та розуміння їх потреби брати участь у кримінальних та інших відповідних судових процесах;

Усвідомлюючи необхідність забезпечення того, щоб потерпілі визнавалися та поводитися з ними шанобливо, чуйно, індивідуально, професійно та недискримінаційно, під час усіх контактів зі службами підтримки потерпілих або службами відновного правосуддя або компетентним органом, що діє в контексті кримінальних та інших відповідних судових процедур;

Підтримуючи більш цілісний підхід до прав потерпілих у пошуках подальшого розвитку та розширення прав і послуг потерпілих поза контекстом кримінального провадження шляхом заохочення прав потерпілих не лише в контексті кримінального провадження, а й до, після або незалежно від такого провадження;

Розуміючи потреби потерпілих і прагнення досягти культурних змін таким чином, щоб процеси правосуддя та підтримки розроблялися та здійснювалися таким чином, щоб вони враховували потреби, автономію та свободу волі потерпілих;

Відзначаючи потребу в оновлених та більш детальних інструкціях щодо розробки та практичної реалізації прав потерпілих;

Усвідомлюючи необхідність ретельного встановлення балансу між правами потерпілих і правами підозрюваних або обвинувачених у вчиненні злочину, а також з необхідністю належного здійснення правосуддя,

Рекомендує урядам держав-членів поширювати та керуватися у своєму внутрішньому законодавстві та практиці принципами, викладеними в додатку до цієї Рекомендації, який замінює Рекомендацію Rec(2006)8 Комітету міністрів державам-членам.

Додаток до Рекомендації CM/Rec(2023)2

Принципи щодо прав, послуг і підтримки потерпілих від злочинів

Стаття 1 – Визначення

Для цілей цієї рекомендації:

1. «потерпілий» означає:

- а. фізична особа, якій заподіяно шкоду, у тому числі фізичну, психічну, емоційну чи економічну, безпосередньо спричинену кримінальним правопорушенням;
- б. члени сім'ї особи, смерть якої безпосередньо спричинена кримінальним правопорушенням і яким смертю цієї особи завдано шкоди;

2. «члени сім'ї» означає подружжя, особу, яка проживає з потерпілим у інтимних стосунках, у спільному господарстві та на постійній і безперервній основі, родичів по прямій лінії, братів і сестер та утриманців потерпілого. Держави-члени заохочуються використовувати всеохоплююче визначення «членів сім'ї», яке включає цивільних партнерів і неодружених партнерів у тривалих стосунках.

3. «повторна віктимізація» означає ситуацію, в якій та сама особа є потерпілим більш ніж одного кримінального правопорушення протягом певного періоду часу, і включає, зокрема, ситуації, в яких особа є потерпілим від кримінальних правопорушень, вчинених тим самим правопорушником і ситуації, в яких особа є потерпілим від кримінальних злочинів подібного характеру, вчинених різними правопорушниками;

4. «вторинна віктимізація» — це віктимізація, яка виникає не як прямий результат кримінального правопорушення, а як результат реакції державних або приватних установ та інших осіб на потерпілого;

5. «дитина» означає будь-яку особу віком до 18 років. Якщо вік потерпілого невідомий і є підстави вважати, що потерпілий є дитиною, для цілей цієї рекомендації потерпілий повинен вважатися дитиною;

6. «відновне правосуддя» означає будь-який процес, який дозволяє особам, які постраждали від злочину, і особам, відповідальним за цю шкоду, за їхньої добровільної згоди брати активну участь у вирішенні питань, що виникають внаслідок правопорушення, за допомогою навченої та неупередженої третьої сторони;

7. «кримінальне провадження» означає судове провадження, яке дає змогу виносити судові рішення щодо матеріального кримінального права. Вони включають момент подання офіційної скарги та ситуації, коли органи влади порушують кримінальне провадження *ex officio*. Вони

закінчуються після винесення остаточного рішення про притягнення підозрюваного до кримінальної відповідальності.

Стаття 2 – Принципи

1. Злочин – це злочин проти суспільства та порушення особистих прав потерпілого. Таким чином, держави-члени повинні забезпечити ефективне визнання та повагу до прав потерпілого щодо їхніх прав людини; вони повинні, зокрема, поважати свободу, безпеку, власність, гідність, приватне та сімейне життя потерпілих і визнавати негативні наслідки злочинів для потерпілих.
2. Держави-члени повинні забезпечити, щоб заходи, викладені в цій рекомендації, були доступні потерпілим без дискримінації за будь-якою ознакою, такою як стать, гендер, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні чи інші погляди, національне чи соціальне походження, асоціація з національною меншиною, майновий стан, місце народження, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, вік, стан здоров'я, інвалідність, сімейний стан, статус мігранта, резидента чи біженця. Заходи також повинні застосовуватися до потерпілих із судимістю та, наскільки це можливо, потерпілих, які підозрюються у вчиненні злочину та/або наразі піддані кримінальному покаранню.
3. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі, які є особливо вразливими через свої особистісні характеристики або через обставини злочину, могли отримати користь від конкретних заходів, які найкраще відповідають їхній ситуації.
4. Держави-члени повинні гарантувати, що під час застосування цієї рекомендації, якщо потерпілим є дитина, найкращі інтереси дитини мають бути першочерговим. Такий підхід, що враховує інтереси дитини, враховуючи її вік, інвалідність, зрілість, погляди, потреби та проблеми, слід оцінювати на індивідуальній основі.
5. Надання послуг і заходів, викладених у цій рекомендації, не повинно залежати від ідентифікації, затримання, судового переслідування чи засудження виконавця кримінального правопорушення. Надання цих послуг і заходів має залежати лише від подання потерпілим офіційної скарги, родинних стосунків між потерпілим та правопорушником або офіційної ролі потерпілого в рамках кримінального судочинства, де це доречно.
6. Держави-члени повинні забезпечити, щоб послуги та заходи, викладені в цій рекомендації, поважали потреби, свободу дій та автономію потерпілих. За загальним правилом, бажання потерпілих щодо того, користуватися чи ні будь-якими послугами та заходами, охопленими положеннями цієї Рекомендації, повинно бути обов'язковим для компетентних органів, за винятком випадків, коли такі заходи вимагаються найважливішими міркуваннями пов'язаними з належним відправленням правосуддя або безпекою потерпілих.
7. Скрізь, де в цій рекомендації згадується «інше судове провадження», права, надані потерпілим, не впливають і не обмежують фундаментальні принципи цих типів проваджень у національному законодавстві, наприклад, принцип рівності в цивільному судочинстві, і повинні тлумачитися відповідно до цих принципів.
8. Потерпілі стикаються з різними органами влади, уповноваженими приймати рішення та/або пропонувати послуги. До таких «компетентних органів» належать правоохоронні органи, органи кримінального правосуддя та, де це можливо, інші органи державного сектору. За загальним правилом, якщо йдеться про «компетентні органи», компетенція стосується як матеріальної, так і територіальної компетенції, за винятком випадків, коли метою положення є надання можливості співробітництва, спілкування та передачі між органами з різними територіальними повноваженнями у справі транскордонних потерпілих.

РОЗДІЛ І – ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ, ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОЦІНКИ, ІНФОРМАЦІЇ ТА ПІДТРИМКИ

Стаття 3 – Перешкоди для доступу до правосуддя та підтримки

1. Щоб покращити доступ до правосуддя та заохотити потерпілих звертатися до компетентних цивільних, кримінальних та інших відповідних судових органів і організацій підтримки, держави-члени повинні досліджувати бар'єри, якщо вони існують, які заважають потерпілим звертатися до цих органів чи служб підтримки чи робити офіційні скарги та максимально зменшити будь-які такі перешкоди.

2. Держави-члени повинні вдосконалювати та використовувати переваги можливостей, які пропонують інформаційні та комунікаційні технології, щоб забезпечити достатній доступ до правосуддя та підтримки. Це стосується всієї цієї рекомендації, але пріоритетно для:

- a. права повідомляти органи влади та подавати офіційну скаргу (ст. 7);
- b. права на інформацію (ст. 6) та інформацію про справу (ст. 8);
- c. права бути почутим (стаття 10);
- d. права на захист (ст. 15);
- e. права транскордонних потерпілих (ст. 20).

3. Держави-члени заохочуються до розслідування та усунення можливих перешкод, які заважають свідкам повідомити компетентні органи та служби підтримки про вчинення злочину.

Стаття 4 – Індивідуальна оцінка потреб і вразливості потерпілого

1. Держави-члени повинні забезпечити індивідуальну оцінку потерпілих, починаючи з першого відповідного моменту, коли вони вступають у контакт з органами кримінального правосуддя, відповідно до національних процедур, щоб визначити конкретні потреби у захисті та визначити, чи можуть і в якій мірі потерпілі ефективно використовувати або потребують загальних прав і конкретних заходів, викладених у цій рекомендації щодо захисту потерпілих.

2. Індивідуальна оцінка повинна, зокрема, враховувати:

- a. особисті характеристики потерпілого;
- b. вид або характер злочину; і
- c. обставини злочину.

Хоча особливу увагу можна приділяти потерпілим, які належать до певних уразливих груп, індивідуальна оцінка залишається вирішальною для встановлення необхідності вжиття конкретних заходів.

3. Індивідуальні оцінки повинні проводитися за тісної участі потерпілих і враховувати їхні бажання, включно з тими, коли вони не бажають отримати вигоду від конкретних заходів або брати участь в індивідуальній оцінці.

4. Якщо елементи, які складають основу індивідуальної оцінки, суттєво змінюються, держави-члени повинні забезпечити її оновлення протягом усього кримінального провадження.

5. Якщо залучений потерпілий, який не може або меншою мірою здатна розуміти та брати ефективну участь у кримінальному провадженні через вік, психічний або фізичний стан або обмеження, слід належним чином враховувати вразливість цієї особи та необхідно вжити заходів для посилення доступу цієї особи до процесуальних прав та ефективного їх використання.

6. Індивідуальну оцінку слід щонайменш проводити у кримінальному судочинстві та стосовно потреб потерпілих у захисті, але держави-члени заохочуються до розслідування та застосування

подібної стратегії до інших процесуальних потреб та інших судових проваджень, а також у програмах підтримки та відновного правосуддя.

Стаття 5 – Право розуміти і бути зрозумілим

1. Держави-члени повинні вжити відповідних заходів, щоб допомогти потерпілим зрозуміти та бути зрозумілими з першого належного контакту та під час будь-якої подальшої необхідної взаємодії з компетентним органом у контексті кримінального провадження, інших судових проваджень, служб підтримки та відновного правосуддя, у тому числі якщо інформація надається цим органом.

2. Держави-члени повинні забезпечити, щоб спілкування з потерпілими в контексті кримінального провадження відбувалося простою та доступною мовою. Такі комунікації повинні брати до уваги особисті характеристики потерпілого, включаючи знання потерпілим мови, яка використовується для надання інформації, вік, зрілість, інтелектуальні та емоційні здібності, грамотність та будь-які розумові, фізичні чи інші вади, які можуть вплинути на здатність розуміти або бути зрозумілим. Слід також враховувати обмеження здатності потерпілого повідомляти інформацію. Інформація повинна надаватися в усній або письмовій формі, і держави-члени заохочуються брати до уваги переваги потерпілих щодо способу передачі інформації, коли це можливо.

3. Якщо це не суперечить інтересам потерпілого або якщо ходу кримінального чи іншого судового провадження не буде завдано шкоди, держави-члени повинні дозволити потерпілому мати супровід у виді особи за їх вибором під час першого контакту з компетентним органом, якщо потерпілому потрібна допомога, щоб зрозуміти або бути зрозумілою.

Стаття 6 – Право на отримання інформації

1. Держави-члени повинні забезпечити надання постраждалим *ex officio* такої інформації, без зайвої затримки, з моменту їх першого відповідного контакту з компетентним органом кримінального правосуддя, щоб дати їм можливість отримати доступ до прав, викладених у додатку до цієї рекомендації:

a. вид підтримки, яку вони можуть отримати та від кого, включаючи, якщо це доречно, основну інформацію про доступ до медичної допомоги, будь-якої спеціальної підтримки, включаючи психологічну підтримку та альтернативне житло. Якщо це передбачено національним законодавством, їх також слід поінформувати про можливість, що служби підтримки потерпілих можуть сприяти їм, якщо потерпілий на це погоджується;

b. якщо потерпілі проживають в державі-члені, відмінній від тієї, де було вчинено кримінальне правопорушення, будь-які спеціальні заходи, процедури чи домовленості, доступні для захисту їхніх інтересів у державі-члені, де було здійснено перший контакт з компетентним органом;

c. як і за яких умов вони мають право на усний та письмовий переклад;

d. як і за яких умов вони можуть отримати захист, включаючи заходи захисту;

e. процедури подання офіційних скарг щодо кримінального правопорушення та роль потерпілого в таких процедурах;

f. як і за яких умов вони можуть отримати юридичну консультацію, юридичну допомогу та будь-які інші консультації;

g. як і за яких умов вони можуть отримати інформацію про кримінальне провадження, розпочате за вчиненим кримінальним правопорушенням, від якого вони постраждали;

h. контактні дані для зв'язку щодо їх справи;

i. доступні послуги відновного правосуддя;

j. як і за яких умов вони можуть отримати компенсацію;

к. доступні процедури для подання заперечень, якщо їхні права не дотримуються компетентним органом, який діє в контексті кримінального провадження, наскільки це можливо та без надання юридичної консультації в окремих випадках;

1. як і за яких умов можуть бути відшкодовані витрати, понесені внаслідок їх участі у кримінальному провадженні.

2. Інформація, зазначена в пункті 1, повинна бути надана у спосіб, який може бути зрозумілий потерпілому. Інформація повинна надаватися в усній або письмовій формі, і держави-члени заохочуються, коли це можливо, брати до уваги переваги потерпілих щодо питання, чи надається інформація в усній чи письмовій формі.

3. Обсяг або деталізація інформації, згаданої в пункті 1, може змінюватися залежно від конкретних потреб та особистих обставин потерпілого та типу або характеру злочину. Додаткові відомості також можуть бути надані на пізніших етапах залежно від потреб потерпілого та актуальності таких деталей на кожному етапі провадження.

4. Держави-члени заохочуються поширити зобов'язання щодо надання інформації, зазначеної в пункті 1, також на інші відповідні організації, такі як служби підтримки потерпілих, соціальні та медичні служби. Крім того, їм рекомендується не лише обмежуватися типами інформації, зазначеними в пункті 1, але також включати інформацію про інші судові процедури, такі як інформація для отримання компенсації або заходів захисту через цивільне, адміністративне чи інше провадження.

РОЗДІЛ II – СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ

A. Кримінальний процес

Стаття 7 – Права потерпілих подати офіційну скаргу та повідомити органи влади

1. Держави-члени повинні забезпечити потерпілим право подати офіційну скаргу до компетентного органу. Це право не впливає на будь-які застосовні дискреційні повноваження органів влади продовжувати справу та/або закривати справи на пізнішому етапі.

2. Держави-члени повинні гарантувати, що потерпілі отримують письмове підтвердження їхньої офіційної скарги до компетентного органу із зазначенням основних елементів відповідного кримінального правопорушення. Держави-члени повинні забезпечити достатні гарантії для подолання труднощів, з якими стикаються потерпілі, які не розуміють або не розмовляють мовою компетентного органу.

3. Якщо це можливо відповідно до національного законодавства, держави-члени також повинні забезпечити, щоб потерпілі мали право повідомляти органи влади без подання офіційної скарги, і повинні забезпечити, щоб потерпілі були поінформовані про різницю між повідомленнями органів влади та поданням офіційної скарги.

Стаття 8 – Права потерпілих на інформацію щодо їхньої справи

1. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі були повідомлені без зайвої затримки про їхнє право отримати, в результаті їх офіційної скарги та на запит, наступну інформацію про кримінальне провадження, розпочате в результаті кримінального правопорушення, якого вони зазнали, і що вони отримують таку інформацію без зайвої затримки:

а. будь-яке рішення не розпочинати чи припинити розслідування, або не притягувати до відповідальності правопорушника, включаючи, у відповідних випадках, причини такого рішення;

б. час і місце судового розгляду та характер обвинувачення проти винного.

2. Держави-члени повинні забезпечити, згідно з їхньою роллю у відповідній системі кримінального правосуддя, щоб потерпілі були повідомлені без зайвої затримки про їхнє право отримати наступну інформацію, на запит і в результаті їхньої скарги щодо кримінального правопорушення вчиненого проти них:

a. будь-яке остаточне судове рішення в судовому розгляді, включаючи будь-яке позасудове врегулювання, і, у відповідних випадках, причини цього рішення;

b. інформація, яка дозволяє потерпілому знати про стан кримінального провадження, включаючи, якщо це передбачено національним законодавством, огляд матеріалів справи, якщо це не може негативно вплинути на належний розгляд справи;

c. якщо процедура відновного правосуддя доступна згідно з національним законодавством, будь-яке рішення про утримання від направлення до процесу відновного правосуддя, якщо потерпілий подав запит на таке направлення відповідно до національного законодавства;

d. будь-яке рішення щодо компенсації від правопорушника (ст. 13) і захисту (ст. 15), включаючи, у відповідних випадках, причини такого рішення.

3. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі були повідомлені без зайвої затримки про наявні можливості подавати запити на інформацію щодо стану провадження, розпочатого внаслідок кримінального правопорушення, вчиненого ними, відповідно до їх ролі у відповідній системі кримінального правосуддя.

4. Держави-члени повинні забезпечити потерпілим можливість отримати повідомлення без зайвої затримки, коли особа, яка перебуває під вартою, переслідується або засуджена за кримінальні правопорушення, які їх стосуються, буде звільнена або вчинить втечу з-під варти. Потерпілий повинен отримувати інформацію, зазначену в цьому пункті, принаймні на запит, у випадках, коли існує небезпека або виявлений ризик заподіяння їй шкоди. У рішенні надання цієї інформації держави-члени повинні оцінити будь-який ідентифікований ризик для правопорушника, який може виникнути в результаті цього повідомлення. Крім того, держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі були поінформовані про будь-які відповідні заходи, прийняті для їхнього захисту у випадку звільнення або втечі правопорушника. Їх заохочують дозволяти потерпілим висловитися стосовно будь-яких таких заходів захисту.

5. Побаження потерпілих щодо того, отримувати чи ні типи інформації, зазначені в пунктах 1-3, повинні, відповідно до умов, викладених у них, бути обов'язковими для компетентного органу, якщо така інформація не повинна бути надана через право або зобов'язання потерпілого брати активну участь у кримінальному провадженні або через загрозу заподіяння потерпілому безпосередньої шкоди. Держави-члени повинні дозволити потерпілим змінювати своє бажання в будь-який момент і враховувати будь-яку таку зміну.

Стаття 9 – Право на усний та письмовий переклад

1. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі, які не розуміють або не розмовляють мовою відповідного кримінального провадження, отримували, на запит, безкоштовний переклад відповідно до їхньої ролі у системі кримінального правосуддя у кримінальному провадженні, принаймні під час будь-яких допитів або безпосередньо допитів потерпілих під час кримінального провадження в слідчих і судових органах, у тому числі під час допиту в поліції, і мають дозволити потерпілим брати активну участь у проміжних судових слуханнях відповідно до ролі потерпілих у системі кримінального правосуддя.

2. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілим, які не розуміють або не говорять мовою відповідного кримінального провадження, за запитом надавалися переклади інформації, необхідної для здійснення їхніх прав у кримінальному судочинстві мовою, яку вони розуміють, безкоштовно, якщо така інформація надається потерпілим. Держави-члени заохочуються розглядати інформацію в статті 6, статті 7.2 і статті 8 як «суттєва» інформація, яку принаймні слід перекладати.

3. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі, які мають право на інформацію про час і місце судового розгляду та не розуміють мови компетентного органу, отримували переклад інформації, на яку вони мають право, на запит.
4. Потерпілим має бути надано можливість подати вмотивовану заяву про визнання документа або його частини такими, що мають суттєве значення для їх активної участі у кримінальному провадженні.
5. Незважаючи на пункти 2, 3 і 4, має бути дозволено надавати усний переклад або усний короткий виклад основних документів замість письмового перекладу за умови, що такий усний переклад або усний короткий виклад не завдає шкоди справедливості розгляду. Комунікаційні технології, такі як відеоконференції, телефон або Інтернет, можуть використовуватися, якщо не потрібна фізична присутність перекладача для того, щоб потерпілі могли належним чином реалізувати свої права або зрозуміти провадження.
6. Держави-члени повинні забезпечити, щоб компетентний орган оцінював, чи потребують потерпілі усний або письмовий переклад, як це передбачено параграфами 2, 3 і 4. Потерпілі можуть оскаржити рішення не надавати усний або письмовий переклад. Процедурні правила такого рішення повинні визначатися національним законодавством.
7. Усний та письмовий переклад та будь-який розгляд оскарження рішення про відмову в наданні усного чи письмового перекладу відповідно до цієї статті не повинні безпідставно затягувати кримінальне провадження.

Стаття 10 – Право бути почутим

1. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі могли бути заслухані та могли надавати докази під час кримінального провадження.
2. Держави-члени заохочуються дозволяти потерпілим бути заслуханими також під час післясудового провадження.
3. Відповідно до національного законодавства, держави-члени заохочуються дозволити надання доказів за ініціативою потерпілого, а не обмежувати їх обов'язком давати показання під час розслідування чи судового розгляду.
4. Наскільки це можливо та відповідно до прав обвинуваченого, держави-члени заохочуються враховувати доступність судового засідання для потерпілих під час планування та відкладення судових і післясудових проваджень.
5. Відповідно до національного законодавства держави-члени заохочуються забезпечити, щоб право бути почутим стосувалося будь-якого рішення, яке, як можна припустити, має значний вплив на інтереси потерпілих. Це заохочення може стосуватися особливо:
 - a. будь-якого рішення щодо надання інформації потерпілому та потерпілим, включаючи, *серед іншого*, право на усний та письмовий переклад;
 - b. якщо таке може застосовуватися, будь-якого рішення про утримання від направлення до процесів відновного правосуддя, у тих випадках, коли потерпілий подав запит на таке направлення;
 - c. будь-якого рішення про відмову в переслідуванні правопорушника;
 - d. якщо таке може застосовуватися, будь-якого рішення вдатися до форм позасудового врегулювання;
 - e. будь-якого рішення щодо присудження компенсації потерпілому під час кримінального провадження;
 - f. будь-якого рішення про отримання державної компенсації;
 - g. будь-якого рішення щодо захисту потерпілого.

6. Процесуальні правила, згідно з якими потерпілі можуть бути заслухані та можуть надавати докази, а також ступінь, до якого право потерпілих бути заслуханим, визначаються національним законодавством.

Стаття 11 – Право на відшкодування витрат і повернення майна

1. Держави-члени повинні надати потерпілим, які беруть участь у кримінальному провадженні, можливість відшкодування витрат, понесених у результаті їхньої активної участі в провадженні. Це відшкодування відбуватиметься відповідно до ролі потерпілих у відповідній системі кримінального правосуддя та повинно стосуватися, як мінімум, витрат, пов'язаних із діями, які потерпілий зобов'язаний вчинити, наприклад, надання свідчень у якості свідка.

2. Держави-члени повинні гарантувати, що за рішенням компетентного органу, майно, що підлягає поверненню, арештоване в ході кримінального провадження, повертається потерпілим без невинуватої затримки, якщо це не вимагається для цілей кримінального провадження. Умови або процедурні правила, за яких таке майно повертається потерпілим, повинні визначатися національним законодавством.

Стаття 12 – Право на правову допомогу

1. Держави-члени повинні забезпечити потерпілим доступ до правової допомоги, принаймні, якщо вони мають статус сторони кримінального провадження. Їх заохочують забезпечити доступ до безкоштовної правової допомоги для потерпілих щодо всіх рішень, якщо цього вимагають інтереси правосуддя.

2. Умови та процедурні правила, за яких потерпілі мають доступ до правової допомоги, повинні визначатися національним законодавством.

В. Кримінальне та інше провадження

Стаття 13 – Право на компенсацію від правопорушника

1. Держави-члени повинні забезпечити, щоб під час кримінального провадження потерпілі мали право отримати рішення щодо компенсації від правопорушника протягом розумного строку. Якщо вимагання компенсації від правопорушника під час кримінального провадження суперечить національній правовій системі, держави-члени повинні передбачити альтернативні шляхи через інші судові процедури, щоб структурно захистити право потерпілих отримати таку компенсацію.

2. Держави-члени повинні забезпечити потерпілим консультації, підтримку та, у відповідних випадках, правову допомогу для забезпечення та виконання такого рішення.

3. Держави-члени повинні заохочувати правопорушників надавати компенсацію потерпілим. У відповідних випадках і якщо це дозволяє національне законодавство, можна передбачити наступне:

- a. виплата компенсації у судовому переслідуванні та винесенні вироків;
- b. виплата компенсації у зв'язку з фінансовими санкціями;
- c. інші негрошові форми відшкодування.

4. Якщо потерпілі віддають перевагу цивільному провадженню, а не вимагання компенсації в ході кримінального провадження, вони повинні мати можливість отримати рішення про компенсацію від правопорушника в цивільному провадженні.

Стаття 14 – Право на державну компенсацію

1. Держави-члени повинні прийняти державну схему компенсації потерпілим від злочинів, вчинених на їхній території – яка не залежить від кримінального провадження, за умови, що

шкода сталася внаслідок злочину – і може вимагати подання офіційної скарги. Потенційні бенефіціари такої схеми мають визначатися національним законодавством, але включати, як мінімум, потерпілих від умисних насильницьких злочинів, у тому числі сексуального насильства.

2. Держави-члени повинні забезпечити безкоштовне подання заявок на отримання компенсації та надання компенсації без невиправданої затримки на справедливому та належному рівні. Рівень присудженої компенсації має визначатися національним законодавством і враховувати, як мінімум:

- a. витрати, пов'язані з лікуванням і реабілітацією фізичних і психологічних травм;
- b. втрата прибутку;
- c. витрати на поховання та втрату аліментів для утриманців.

3. Держави-члени могли б забезпечити, щоб схема діяла відповідно до принципу субсидіарності, присуджуючи компенсацію за збитки, які не покриваються з інших джерел, *зокрема*, правопорушником, страховими та/або медичними та соціальними службами.

4. Держави-члени заохочуються дозволити авансовий платіж до того, як буде прийнято остаточне рішення про державну компенсацію або компенсацію через інші джерела, *зокрема* у випадках, коли потерпілий терміново потребує державної компенсації. Авансові платежі не впливають на субсидіарність, згадану в статті 14, пункт 3.

5. Держави-члени повинні забезпечити можливість перегляду негативних рішень щодо компенсації. Умови та процедурні правила, за якими здійснюється такий перегляд, повинні визначатися національним законодавством.

6. Держави-члени заохочуються до того, щоб національність або статус проживання потерпілих не обмежували їх права на отримання компенсації.

7. У випадку транскордонних потерпілих компетентні органи кожної держави-члена заохочуються надавати максимально можливу допомогу та співпрацювати, щоб дати можливість потерпілим вимагати компенсацію від держави, в якій стався злочин, звернувшись до компетентного органу у власній країні. Держави-члени заохочуються до створення такої системи передачі позовів про компенсацію.

Стаття 15 – Право на захист

1. Держави-члени заохочуються забезпечити наявність заходів для захисту, наскільки це можливо, потерпілих та членів їхніх сімей від вторинної та повторної віктимізації, від залякування та помсти, а також від порушень їхнього приватного життя та гідності.

2. Заходи захисту, доступні потерпілим, повинні включати, але не обмежуватися:

a. заходи щодо уникнення вторинної віктимізації потерпілих внаслідок їх участі у кримінальному провадженні. Зокрема, необхідно забезпечити такі права: право потерпілих на допит без невиправданої затримки після офіційної скарги щодо кримінального правопорушення до компетентного органу; право на мінімальну кількість допитів потерпілих; право бути допитаним у супроводі законного представника та/або особи за власним вибором, якщо не прийнято вмотивованого рішення про інше; право на те, щоб кількість медичних оглядів було зведено до мінімуму. У випадку потерпілих з особливими потребами захисту, Держави-члени також повинні забезпечити, щоб опитування потерпілих проводилися в приміщеннях, призначених або пристосованих для цієї мети, і щоб опитування потерпілих проводилися професіоналами, навченими для цієї мети. Якщо це не суперечить належному відправленню правосуддя, усі опитування потерпілих, які потребують особливого захисту, мають проводитися однією особою, а також усі опитування потерпілих від сексуального насильства, гендерного насильства чи насильства в близьких стосунках, якщо вони не проводяться прокурором або

суддею та за умови, що це не шкодить перебігу кримінального провадження, здійснюються особою певної статі чи гендеру, якщо потерпілий висловив перевагу щодо цього. Під час судового розгляду, Держави-члени повинні вжити заходів для потерпілих із особливими потребами захисту, які допоможуть уникнути візуального контакту між потерпілими та правопорушниками під час дачі свідчень; які дозволяють потерпілому бути заслуханим у залі суду без його або її присутності; що уникають непотрібних допитів щодо приватного життя потерпілого, не пов'язаного з кримінальним правопорушенням; і які дозволяють проводити слухання без присутності громадськості. Слід належним чином розглянути подальші заходи щодо того, щоб зробити кримінальні розслідування та судові слухання більш дружніми до потерпілих;

b. заходи для уникнення, де це можливо, контакту між потерпілими та членами їхніх сімей і правопорушником, включаючи окремі зони очікування в нових приміщеннях суду. У випадку наявних приміщень суду, держави-члени заохочуються до створення окремих зон очікування або кімнат широкого призначення. Необхідні заходи для уникнення контакту під час судового провадження, крім випадків, коли такий контакт необхідний у контексті кримінального провадження;

c. процедури, встановлені національним законодавством для фізичного захисту потерпілих та членів їхніх сімей. Якщо це доцільно, потерпілі повинні бути проінформовані про ризики повторної віктимізації, залякування та помсти, а також про засоби зменшення цих ризиків. Потерпілі також повинні отримати допомогу в реалізації запропонованих заходів;

d. заходи для належного захисту приватного життя та гідності, включаючи особисті характеристики, дані, зображення або публічне поширення іншої інформації, яка може призвести до ідентифікації вразливих потерпілих та членів їхніх сімей. Держави-члени повинні принаймні заохочувати ЗМІ вживати заходів саморегулювання з цією метою.

3. Заходи, згадані в пункті 2, необхідно впроваджувати принаймні в контексті кримінального провадження, але держави-члени також заохочуються застосовувати їх, де це доцільно, у відновному правосудді, інших провадженнях та на післясудовому етапі.

4. Держави-члени заохочуються вживати необхідних законодавчих чи інших заходів для забезпечення того, щоб, якщо це необхідно та пропорційно, відповідні заборонні, захисні або екстрені заборонні приписи були доступні потерпілим. Ці накази мають бути:

- ідеально доступні у різних галузях права чи спеціальних процедурах;
- доступні на всіх етапах застосовних процедур;
- доступні для негайного захисту та без надмірного фінансового чи адміністративного тягаря, покладеного на потерпілого;
- видаються на визначений період або до зміни чи скасування;
- якщо необхідно та доцільно, видаються на підставі *ex officio*, що має негайну силу;
- доступні незалежно від інших судових проваджень або на додаток до них;
- їх дозволено вводити в подальшому судовому провадженні.

5. Держави-члени повинні вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб порушення обмежувальних або захисних приписів, виданих відповідно до пункту 4 вище, підлягали ефективним, пропорційним і переконливим кримінальним або іншим правовим санкціям.

6. Держави-члени заохочуються до того, щоб консультації, підтримка та, у відповідних випадках, юридична допомога були доступні потерпілим для забезпечення та виконання заходів, викладених у пунктах 2, 3 та 4 вище.

Стаття 16 – Право на захист

1. Потерпілим може знадобитися звернутися за відповідними цивільними засобами правового захисту для захисту своїх прав після злочину. Держави-члени повинні забезпечити, щоб потерпілі мали ефективний доступ до відповідних і належних цивільно-правових засобів правового захисту протягом розумного часу через:

- право на доступ до компетентних судів чи інших органів влади; і
- правову допомогу у відповідних випадках.

Умови та процесуальні правила, за яких забезпечується доступ до цивільних засобів правового захисту, повинні визначатися національним законодавством.

2. Стосовно положень цієї рекомендації, які транспонуються в національне законодавство, держави-члени повинні забезпечити потерпілим, у разі необхідності, доступ до ефективного засобу правового захисту в компетентних органах. Умови та процедурні правила, за яких потерпілі мають доступ до такого засобу правового захисту, повинні визначатися національним законодавством.

ГЛАВА III – ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 17 – Страхування

1. Держави-члени повинні заохочувати рівний доступ до приватного та державного страхування для всіх жителів, наскільки це можливо.

2. Держави-члени заохочуються сприяти принципу страхування, доступного якомога більшій кількості людей. Повинна бути доступна страховка для покриття речей особи, а також її фізичної та психологічної цілісності.

3. Держави-члени заохочуються, наскільки це можливо, сприяти принципу, згідно з яким страхові поліси не виключають збитків, завданих актами тероризму чи іншими формами навмисних злочинів. Державам-членам також пропонується заохочувати страхові компанії або служби, якщо це доречно, намагатися стягнути страхову виплату з порушника.

Стаття 18 – Відновне правосуддя

1. Відновне правосуддя має бути послугою, яка є загальнодоступною. Служби відновного правосуддя повинні мати достатні можливості для надання безпечних та ефективних послуг усім потерпілим, які можуть отримати вигоду. Тип і серйозність правопорушення або його географічне розташування самі по собі та за відсутності інших міркувань не повинні перешкоджати застосуванню відновного правосуддя.

2. Держави-члени повинні забезпечити відповідність постачальників послуг відновного правосуддя Рекомендації Комітету міністрів CM/Rec(2018)8 державам-членам щодо відновного правосуддя у кримінальних справах. Це, зокрема, стосується:

- врахування потреб та інтересів потерпілих, потреби в захисті та гарантіях, належному навчанні та засобах пом'якшення потенційних ризиків;
- добровільність участі у відновному правосудді. Процес відбудеться лише якщо сторони добровільно погодяться, будучи заздалегідь повністю поінформованими про характер процесу та його можливі результати та наслідки, включно з тим, який вплив, якщо такий матиме, має процес відновного правосуддя на майбутні кримінальні провадження. Сторони повинні мати можливість відкликати свою згоду в будь-який час протягом процесу;
- забезпечення того, щоб потерпілі отримували інформацію та підтримку, необхідні для того, щоб вони могли зробити вільний та усвідомлений вибір щодо участі у відновному правосудді та, у відповідних випадках, ініціювати відновне правосуддя;

- розгляд того, якою мірою принципи відновного правосуддя можуть інформувати про способи залучення потерпілих, а також про розробку та надання послуг потерпілим.

Стаття 19 – Право на підтримку потерпілих

1. Держави-члени повинні забезпечити потерпілим, відповідно до їхніх потреб, доступ до конфіденційних послуг підтримки потерпілих, які є безкоштовними та діють в їхніх інтересах.

2. Держави-члени заохочуються до забезпечення національного охоплення таких послуг і повинні гарантувати, що такі послуги як мінімум:

- надають потерпілим безкоштовну емоційну та, за можливості, психологічну підтримку;
- надають потерпілим інформацію, консультації та підтримку щодо фінансових та практичних питань, пов'язаних зі злочиним;
- надають потерпілим інформацію, консультації та підтримку щодо їхніх прав, у тому числі щодо доступу до національних схем компенсації та їх ролі в кримінальному провадженні, а також щодо доступних послуг;
- за необхідності направляють потерпілих до інших служб;
- дотримуються конфіденційності при наданні послуг;
- повністю здатні впоратися з проблемами, з якими стикаються потерпілі, яких вони обслуговують.

3. Держави-члени повинні забезпечити, щоб такі послуги були доступними незалежно від того, чи подав потерпілий офіційну скаргу, і були доступними до, під час і протягом відповідного часу після розслідування та будь-якого судового розгляду.

4. Держави-члени повинні забезпечити, щоб поліція та інші органи кримінального правосуддя виявляли потребу потерпілих у направленні до служб підтримки та, якщо потерпілі погоджуються, уможливорювали направлення до таких служб. Це початкове направлення може бути пасивним або активним і може стосуватися загальних служб підтримки, які, у свою чергу, можуть допомогти потерпілим отримати спеціалізовану підтримку відповідно до їхніх потреб.

5. У відповідних випадках держави-члени також повинні сприяти направленню потерпілих до служб підтримки потерпілих іншими відповідними організаціями, які контактують із потерпілими, такими як лікарні, школи, посольства, консульства, служби соціального забезпечення чи працевлаштування.

6. Держави-члени заохочуються підтримувати створення або підтримку спеціалізованих центрів для потерпілих від злочинів, таких як сексуальне та домашнє насильство, і полегшувати доступ до цих центрів.

7. Держави-члени повинні мати служби підтримки, які задовольняють конкретні потреби жертв тероризму, відповідно до Директиви (ЄС) 2017/541 Європейського парламенту та Ради з питань боротьби з тероризмом, які надаються потерпілим відразу після терористичного нападу і так довго, як це необхідно. Ці послуги пропонуються на додаток до загальних служб підтримки потерпілих або як невід'ємна їх частина. Держави-члени заохочуються також розглянути питання про створення або підтримку подібних послуг для потерпілих від інших злочинів масової віктимізації.

8. Держави-члени заохочуються створювати або підтримувати безкоштовні телефонні лінії допомоги та веб-сайти для потерпілих на національному рівні.

9. Держави-члени повинні вжити заходів для забезпечення того, щоб робота служб, що пропонують допомогу потерпілим, координувалася на рівні, який є найбільш відповідним для гарантування того, що:

- повний спектр послуг наявний і доступний;

- розроблено та підтримується стандарти належної практики для служб, які пропонують допомогу постраждалим;
- забезпечується та координується відповідне навчання;
- послуги доступні уряду для консультацій щодо запропонованої політики та законодавства.

Стаття 20 – Транскордонні потерпілі та міжнародна співпраця

1. Держави-члени повинні гарантувати, що їхні компетентні органи можуть вживати належних заходів для мінімізації труднощів, з якими стикається потерпілий, яка є резидентом іншої держави, ніж та, де було вчинено кримінальне правопорушення, особливо щодо організації провадження. Для цього органи влади держави, де було вчинено кримінальне правопорушення, повинні мати можливість:

a. брати заяву від потерпілого негайно після подання офіційної заяви про кримінальне правопорушення до компетентного органу;

b. використовувати, як мінімум, відеоконференції та телефонні конференц-зв'язки з метою заслуховування потерпілих, які проживають за кордоном.

2. Держави-члени заохочуються розширити подібні можливості, як у пункті 1.b, на інші права, викладені в розділі II додатку до цієї рекомендації.

3. Держави-члени заохочуються до того, щоб потерпілі від кримінального правопорушення, вчиненого в державі, відмінній від того, де вони проживають, могли подати офіційну скаргу до компетентних органів у державі проживання, якщо вони не можуть зробити це в державі, де злочинцем було вчинено правопорушення або, у разі серйозного правопорушення, якщо вони не бажають цього робити. У цих випадках держави-члени повинні забезпечити, щоб компетентний орган, до якого потерпілий подав офіційну скаргу, невідкладно передав її компетентному органу держави, де було вчинено кримінальне правопорушення.

4. Держави-члени заохочуються до того, щоб країна проживання не обмежувала права потерпілого на державну або правопорушнику компенсацію (статті 14 і 13), захист (стаття 15) і підтримку потерпілого (стаття 19) у державі, де був вчинений злочин.

5. Держави-члени заохочуються до участі в міжнародних мережах, спрямованих на сприяння транскордонному співробітництву для задоволення потреб потерпілих. Це повинно включати, як пріоритет, задоволення потреб потерпілих міжнародних і транснаціональних злочинів.

Стаття 21 – Співпраця та координація

1. Держави-члени повинні забезпечити, наскільки це можливо, розвиток і підтримку структур, які підтримують і координують політику і практику.

2. З цією метою держави-члени повинні забезпечити, щоб:

- наскільки це можливо, усі установи, залучені до надання послуг і заходів, викладених у додатку до цієї рекомендації, працювали разом, щоб забезпечити скоординовану відповідь потерпілим;

- створювалися додаткові процедури для вирішення ситуацій масової віктимізації разом із комплексними планами реалізації, включаючи визначення провідних установ.

Стаття 22 – Конфіденційність

1. Держави-члени повинні вимагати від усіх агенцій, державних чи неурядових, які контактують із потерпілими, прийняти чіткі стандарти захисту даних, згідно з якими вони можуть збирати, зберігати та розкривати третій стороні інформацію, отриману від потерпілого або пов'язану з нею, за умови що:

- потерпілий прямо погодилася на таке розголошення;

- для цього існує юридична вимога або дозвіл.

2. У цих двох виняткових випадках процедури розкриття інформації повинні регулюватися чіткими правилами.

3. Повинні бути встановлені та опубліковані процедури для розгляду ймовірних порушень правил.

Стаття 23 – Відбір і навчання персоналу

1. Держави-члени повинні забезпечити, щоб посадові особи, які можуть контактувати з потерпілими, такі як поліція, працівники суду, екстрені служби або інші особи, які перебувають на місці великого інциденту, пройшли загальну та спеціалізовану підготовку.

2. Без шкоди для незалежності судової влади та відмінностей в організації судової влади в державах-членах, вони повинні вимагати, щоб ті, хто відповідає за навчання суддів і прокурорів, які беруть участь у кримінальному провадженні, забезпечували як загальне, так і спеціалізоване навчання для підвищення обізнаності суддів і прокурорів потреб потерпілих. З належною повагою до незалежності адвокатської професії, держави-члени повинні також рекомендувати особам, відповідальним за підготовку адвокатів, забезпечити як загальну, так і спеціалізовану підготовку для підвищення обізнаності адвокатів щодо потреб потерпілих.

3. Держави-члени також заохочуються через свої державні служби або шляхом фінансування організацій підтримки потерпілих допомагати службам підтримки потерпілих, щоб дозволити тим, хто надає підтримку потерпілим і послуги відновного правосуддя, отримати загальну та спеціалізовану підготовку з метою забезпечення надання такої допомоги відповідно до професійних стандартів.

4. Держави-члени заохочуються до надання загального та допоміжного навчання іншим фахівцям, які можуть контактувати з потерпілими, таким як відповідний персонал у службах охорони здоров'я, житла, соціального забезпечення, освіти та зайнятості.

5. Практикуючі працівники, згадані в пунктах 1-4, повинні отримати загальну та спеціалізовану підготовку на рівні, що відповідає характеру та обсягу їхнього контакту з потерпілими, а також відповідно до обов'язків. Мета полягає в тому, щоб дати можливість фахівцям-практикам розпізнавати потерпілих, підвищити обізнаність про потреби потерпілих і дати їм змогу поводитися з потерпілими неупереджено, недискримінаційно, з повагою та професійно.

6. Загальна підготовка повинна, як мінімум, включати:

- усвідомлення негативних наслідків злочину для потерпілих і наслідків злочину для ставлення та поведінки потерпілого, включаючи вербальну поведінку;
- навички та знання, необхідні для надання допомоги або професійної взаємодії з потерпілими;
- усвідомлення ризику спричинення вторинної віктимізації та навичок мінімізації цього ризику.

7. Для осіб, відповідальних за проведення індивідуальної оцінки, зазначеної в статті 4, і за направлення потерпілих до спеціалізованих служб підтримки, загальна підготовка повинна також включати:

- обізнаність щодо того, як проводити індивідуальну оцінку та як вибрати відповідні заходи для задоволення конкретних потреб у захисті;
- доступність послуг, що надають інформацію та підтримку, що відповідають потребам потерпілих, і засоби доступу до цих послуг.

8. Спеціалізовану підготовку має проходити принаймні весь персонал, який працює з дітьми-потерпілими та потерпілими певних категорій злочинів, наприклад домашнього чи сексуального насильства, тероризму, злочинів, вчинених на расових, релігійних чи інших упередженнях, а також сімей вбивства потерпілого.

Стаття 24 – Підвищення обізнаності громадськості щодо віктимізації злочинів

1. Держави-члени повинні сприяти підвищенню обізнаності громадськості про потреби потерпілих, заохочуючи розуміння та визнання наслідків злочину з метою запобігання вторинній віктимізації та сприяння реабілітації потерпілих.
2. Цього можна досягти через державне фінансування, рекламні кампанії, використання всіх доступних сучасних ЗМІ та через освіту.
3. Слід визнавати, сприяти та підтримувати роль неурядового сектору у приверненні уваги суспільства до ситуації потерпілих.

Стаття 25 – Дослідження та збір даних

1. Держави-члени повинні заохочувати, підтримувати та, наскільки це можливо, фінансувати або сприяти збору коштів для віктимологічних досліджень, включаючи порівняльні дослідження дослідників з власної території Держави-члена або за її межами.
2. Дослідження можуть, *зокрема*, зосереджуватися на таких темах:
 - кримінальна віктимізація та її вплив на потерпілих;
 - поширеність і ризики кримінальної віктимізації, включаючи фактори, що впливають на ризик;
 - ефективність законодавчих та інших заходів щодо підтримки, компенсації та захисту потерпілих від злочинів;
 - ефективність доступних механізмів втручання органів кримінальної юстиції, служб підтримки потерпілих і програм відновного правосуддя.
3. Держави-члени повинні брати до уваги поточний стан віктимологічних досліджень при розробці політики щодо потерпілих, що ґрунтується на фактах.
4. Держави-члени повинні заохочувати всі урядові та неурядові установи, які працюють з потерпілими від злочинів, ділитися своїм досвідом з іншими установами на національному та міжнародному рівнях.

Стаття 26 – Моніторинг і виконання цієї рекомендації

1. Цю рекомендацію, додані до неї принципи та їх реалізацію слід регулярно оцінювати у світлі будь-яких значних змін у сфері прав потерпілих та віктимологічних досліджень у державах-членах і, якщо необхідно, переглядати відповідно.

Рекомендація CM/Rec(2023)2 англійською мовою за посиланням нижче:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680aa8263